

УДК 1:378(4+477)

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА В ХХІ СТОРІЧЧІ: ФІЛОСОФСЬКО-СИНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Людмила Рижак

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна,
e-mail: l_ryzhak@franko.lviv.ua

Досліджено стан і перспективи розвитку університетської освіти в Україні в умовах глобалізації та євроінтеграції. В контексті синергетичної методології проаналізовано становлення постнекласичної моделі освіти та принципи її функціонування. З'ясовано, що виміром сучасної освіти є самоорганізуюча критичність особи, яка забезпечує її успішну інтеграцію до вимог інформаційного суспільства. Розкрито риси інноваційної освіти, її критичну креативність як основу саморозвитку особи. Постнекласична модель освіти, орієнтуючи особу на соціальні цінності, слугує її критично-творчій самоорганізації та самореалізації в динамічно змінному світі.

Ключові слова: інноваційна освіта, критичне мислення, креативне мислення, самоорганізуюча критичність, синергетична рефлексія.

Зміна цивілізаційних засад функціонування високорозвинених країн, їхній перехід до інформаційного суспільства, що супроводжується глобалізаційними тенденціями, актуалізує філософське осмислення перспектив розвитку як окремих держав і націй, так і світової спільноти в цілому. Річ у тім, що глобалізаційна інтеграція, взаємопов'язуючи економічне, соціально-політичне та культурне життя країн, створює синергетичний ефект наддинамічності життя людини в сучасному світі. Поряд із перевагами, які надає глобалізація, вона формує низку ризиків і викликів, що загрожують екологічними, енергетичними та демографічними негараздами. Стає очевидним, що розв'язання проблем глобально-цивілізаційного поступу залежить від людського капіталу кожної країни загалом і якісної та ефективної системи освіти зокрема. Тому країни, що прагнуть до лідерства в інформаційній цивілізації, змагаються за примноження свого освітнього потенціалу шляхом розбудови критично-інноваційної університетської освіти.

Пошук моделей освіти для ХХІ ст. розпочався ще в 70-х роках минулого сторіччя. Інтелектуали високорозвинених країн започаткували такий дискурс: освіта для демократичного суспільства в умовах інформаційної цивілізації. Серед численних дослідників необхідно виокремити американських філософів Дж. Гілі, Й. Масуду, Дж. Нейсбіта, Е. Тофлера. На їхню думку, освіта, з одного боку, має бути **інноваційною**, а з іншого, – **критично раціональною**. Саме така модель суголосить духу американського суспільства, що зорієнтоване на лідерство в цивілізаційному поступі.

Прогностичні дослідження освіти для ХХІ ст., починаючи з 90-х років ХХ ст., зосереджені на теоретичних засадах утвердження постнекласичної парадигми освіти в контексті формування єдиного глобального простору освіти. Низка американських

та західноєвропейських філософів і соціологів, зокрема А. Гартвел, Е. Гіденс, З. Бауман, М. Кастелз, Я. Пелікан, Ф. Фукуяма та інші, критично переосмислюють наявні моделі освіти, їхні перспективи та трансформацію до постнекласичної моделі.

В Україні конституювання постнекласичної парадигми освіти досліджують у контексті формування європейського простору університетської освіти. Євроінтеграцію вищої освіти України, її демократично-інноваційну орієнтацію вивчають В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Журавський, М. Згуровський, В. Кудін, М. Култаєва, М. Михальченко, В. Огнев'юк, В. Скотний, В. Ярошовець та інші.

Мета статті – проаналізувати риси постнекласичної моделі освіти в Україні в умовах глобалізації та євроінтеграції. З'ясувати принципи самоорганізації університетської освіти, що визначають її інноваційно-творчий і критичний характер.

Загальновідомо, що західна цивілізація є не лише лідером цивілізаційного поступу, а й глобалізаційних інтегративних тенденцій. Глобалізаційну еру передовсім визначають інформаційно-мережеві технології, що охопили всі сфери життєдіяльності людини, зокрема й освіту. Тому в осмисленні тенденцій освіти необхідно виходити з інтеграційних засад, які зумовлюють синергетичний аспект освітніх трансформаційних процесів. Як зазначає президент американської академії наук США Ярослав Пелікан, майбутнє університетів усіх країн – тобто й майбутнє самих цих країн – значною мірою залежатиме від спроможності віднайти в ХХІ сторіччі такі структури, які б дали змогу найповніше реалізувати ідеали міжуніверситетського співробітництва без національних кордонів [6, с. 41–42].

Одним із проектів співпраці, який реалізують західноєвропейські країни, є розбудова єдиного університетського простору освіти на принципах Болонської декларації. До цього проекту долучилась і Україна, підписавши Болонську угоду та заявивши про наміри до 2010 року забезпечити інформаційно цивілізаційний рівень освіти та її належну якість. Згідно з цим проектом, **принцип рівного доступу до якісної освіти** визначатиме університетську освіту в ХХІ ст.

Незважаючи на те, наголошує Я. Пелікан, що кожен університет має свої традиції, однак незмінними принципами його функціонування мають бути **принцип рівності** та **принцип якості** (*курсив – Л.Р.*), які вийшли з традицій демократизму та Просвітництва. Ці принципи сформулював Томас Джефферсон не лише для США, а й для всього людства. З принципу рівності випливає егалітаристська тенденція до рівних можливостей, а отже, знищення штучних бар'єрів на шляху до повного розвитку природних талантів кожного. З принципу якості освіти – елітарне визнання того, що ці природні таланти розподілені серед населення нерівномірно, а тому рівні можливості для всіх передбачають також особливі можливості для не багатьох талановитих. “Кожен має мати рівні стартові позиції, суспільство й університет повинні зробити все можливе для досягнення такої рівності. Однак зробивши це одного разу, вони повинні бути готові прийняти результат змагання” [6, с. 251–253].

Треба зазначити, що в Україні на сьогодні функціонує приблизно сотня університетів. За останнє десятиріччя поряд із наявними класичними університетами, що мають історичну тяглість традицій у розвитку науки та збереження національно-культурних цінностей, на базі державних інститутів постала шерега педагогічних, медичних і технічних університетів. Окрім університетів, освітній простір України репрезентує понад тисячу вищих навчальних закладів, із яких приблизно двохсот –

приватні. Тож є всі підстави стверджувати, що вища освіта стала доступнішою. Так, згідно зі статистикою порівняно з 1995/96 н. р. контингент студентів університетів, академій та інститутів зріс за десятиріччя майже вдвічі, від 923 тис. до 2 203 тис. осіб.

Безперечно, збільшенню шансів вільного доступу до вищої освіти слугуватиме незалежне тестування знань випускників закладів середньої освіти. Воно покликане покращити рівень знань, а також зарахувати на навчання в університети на конкурсній основі краще підготовлених абітурієнтів. Водночас тестування забезпечує утвердження **принципу відкритості освіти**. Зокрема, випускники мають змогу подавати копії документів у різні вищі навчальні заклади та на різні спеціальності. З 2009 року абітурієнти мають доступ до інформації в on-line про конкурс у будь-якому ВНЗ України зі всіх спеціальностей.

Зарахування на навчання в університет на основі сертифікатів – біфуркаційна точка його розвитку, аттрактором якої є рівень та якість знань абітурієнтів. Однак уже поспіль удруге не лише в Україні, а й у Росії процес зарахування опинився під впливом зовнішніх флуктуацій. Рейтинг претендентів на зарахування на держбюджетне навчання визначають пільги, а не рівень знань. З'ясувалося, що університетську освіту за держбюджетні кошти будуть опановувати пільговики та інваліди, які набрали мінімальні бали при тестуванні. Тож порушується не лише принцип вільного доступу, а й принцип якісної освіти. Якщо культ знання, здобутого самостійно, нівелюється пільгами, то втрачає сенс вчитися. Університет, як освітньо-навчально-науковий комплекс, що забезпечує якісну освіту на рівні європейських взірців, не може зараховувати абітурієнтів, які не відповідають його стандартам. Зрозуміло, що не лише держава, а й суспільство має опікуватися освітою інвалідів, сиріт чи напівсиріт через державні ваучери та благодійні фонди. Водночас суспільство має підтримувати і талановитих абітурієнтів та студентів.

Очевидно, що університетська освіта перебуває на початковому етапі реформування. Підтвердженням цієї думки є те, що незалежне тестування як технологія рівного доступу до вищої освіти поки що не впливає на критичне ставлення до вибору фаху та ВНЗ. Некритичність має різні форми вияву: від особистісних до інституційних. По-перше, необґрунтованим є прагнення більшості абітурієнтів отримати обов'язково вищу освіту без урахування соціальної потреби в обраній професійній сфері. Некритичному ставленню до вибору фаху сприяє відкриття численних приватних ВНЗ та філіалів без належного наукового та навчально-методичного забезпечення. По-друге, безвідповідальним є прагнення отримати диплом престижної спеціальності, незважаючи на перевиробництво фахівців цієї галузі. Переважно це стосується юридичних та економічних спеціальностей, наявність яких у галузевих університетах чи академіях визначають їхню престижність в освітньому просторі. Тому десятирічний процес “університезації” вищої освіти в Україні, як зазначають експерти, продемонстрував більше недоліків, ніж позитивних здобутків.

“Університезація” вищої освіти водночас засвідчує й те, що вона перебуває в біфуркаційному стані переходу до постнекласичної парадигми. Зазначимо, що розбудова університетського простору освіти в Україні здійснюється на основі адаптаційної моделі. Вона сформувалася в умовах індустріальної цивілізації як соціальний інститут, що акумулює наукові знання та досвід, засвоєння якого слугує соціалізації індивіда. Тож більшість закладів вищої освіти продовжує підготовку

людей, які стануть споживачами технологій, а не тих, хто долучиться до їхнього винайдення та створення. Тоді як інформаційне суспільство потребує **інноваційної освіти**, яка б генерувала наукові знання та технології, що відіграватимуть провідну роль у XXI ст., забезпечуючи як науково-технологічний, так і суспільний поступ.

Так, згідно з соціальними прогнозами американського вченого М. Кайку, держави можуть розквітати й занепадати залежно від здатності опанувати здобутки трьох наукових революцій: квантової, комп'ютерної та біомолекулярної. Ті ж, хто глумитиметься з можливостей цих революцій, можуть опинитися на периферії глобального ринку прийдешнього сторіччя [3, с. 30]. Особливо перспективними для майбутнього гідного життя людей на землі є опанування нано- та фемтотехнологіями. Практичне використання цих технологій дасть змогу забезпечити людство дешевими та екологічними енергоресурсами й продуктами харчування. Власне, університети мають стати науковими центрами теоретичних та експериментальних досліджень у галузі нанонаук і нанотехнологій.

Принагідно зазначимо, що численні новостворені університети не мають ні власного кваліфікованого професорсько-викладацького складу, ні техніко-технологічної бази для наукових досліджень. Вони постали як відповідь на виклики вільноринкової трансформації українського суспільства. Функціонуючи на засадах адаптаційної моделі, новоутворені університети вбачають своє завдання в наданні освітніх послуг за помірну плату. В такий спосіб вони конкурують із класичними університетами. Йдеться не про змагальність за покращання якості освіти, а за виживання у ринковому суспільстві.

Натомість інноваційність університетської освіти конституюється шляхом органічного поєднання освітньо-навчального процесу з науковими дослідженнями. Тому перспективи університету вбачають у запровадженні **принципу вільного дослідження**. Наукове обличчя університету репрезентують наукові школи, які проводять фундаментальні та прикладні дослідження. Наукові школи не лише здійснюють приріст наукового знання, а й долучають до нього молоду генерацію науковців і студентів. Так утверджується традиція спадкоємності у розвитку науки, що виводить освіту на якісний науково-технологічний рівень. Без належної науково-дослідницької діяльності університет не може забезпечити інноваційну підготовку спеціалістів.

На принципі вільного дослідження ґрунтуються не лише наукова діяльність, а й навчальний процес. Річ у тім, що сучасні техногенні суспільства, які постали на ґрунті науково-технологічного знання, є надзвичайно динамічними. Вони не можуть задовольнятися передачею готових до використання знань, оскільки знання дуже швидко оновлюються. Сьогодні значно більше важать інтелектуальна гнучкість та винахідливість, а не усталені знання. Власне тому самоорганізація функціонування університету як науково-навчального закладу відбувається на засадах дослідницької діяльності. Наприклад, така стратегія навчання є визначальною в американській вищій освіті XXI ст. Концепція освіти як дослідження, зауважує американський професор Метью Ліпман, наголошує як на процесі, так і на його результаті – на мисленні такою ж мірою, як і на знанні, на дослідженні такою ж мірою, як і на істині.

“Двома важливими цілями освіти, – зазначає М. Ліпман, – завжди були передача знань та культивування мудрості. У традиційних суспільствах із високим рівнем стабільності перевагу мала перша із цих цілей. *Знання*, що розумілося в таких

суспільствах як зібрання істин, передавалося від старшої генерації до молодшої. Воно сприймалося як низка вічних цінностей, прийнятність яких у незмінному світі є поза будь-яким сумнівом” [4, с. 33].

Переорієнтація сучасної університетської освіти на формування критичного мислення свідчить про перехід від класичної до постнекласичної парадигми освіти, яка зосереджує увагу на культивуванні *мудрості* та її застосуванні у практиці, житті [7, с. 34]. Зрозуміло, що в інформаційному суспільстві не бракує інформації, а бракує мудрості, як її використати. В університетській освіті відбувається зміщення основного акценту із засвоєння обсягу інформації на розвиток самостійного, критично-рефлексивного мислення у навчанні та розв’язанні завдань, навиків роботи з інформацією. Як справедливо наголошує М. Ліпман, мусимо вчитися міркувати самостійно. Ніхто не навчить нас цього, хіба що помістить нас у дослідницьку спільноту, де досягти цієї мети відносно легко. “Суть полягає в тому, – продовжує вчений, – що студентів слід заохочувати ставати раціональними задля їх власної користі (це є крок до їх незалежності), а зовсім не задля *нашої* користі – користі суспільства” [4, с. 37].

Визначаючи інтелектуальну самостійність і відповідальність особи, критичне мислення передбачає зв’язок між творчо мислячою особою і спільнотою, в якій вона взаємодіє, пошук альтернатив та пріоритетів її самоздійснення. Однак в умовах безпрецедентних суспільних трансформацій вивчення попереднього досвіду втрачає сенс. Оскільки умови для подальшої діяльності вже не є тими самими, а повсякчас змінюються, то мислення має бути критично-інноваційним. Адже лише критично мисляча людина прагне з’ясувати причини суперечностей і негараздів, аргументувати свої відповіді та корегувати їх, самостійно приймати рішення та відповідати за їхню реалізацію. Освіта, як доводить бразильський педагог Пауло Фрейре, є тією інституцією, яка дає змогу особі виробити в собі критичне ставлення до реальності, втручатися в свій контекст реальності та інтегруватися з ним [7, с. 34]. Тому критичне мислення має стати **самоорганізуючим принципом** сучасної особово-орієнтованої освіти.

Демократичне суспільство зацікавлене в тому, щоб кожен громадянин був інтелектуально самостійним, тобто не довіряв іншим думати за нього та робити вибір. Ще більш зацікавлені у розвитку критичного духу ті суспільства, які лише розпочали рух до відкритості, демократизації та ринкової лібералізації життя. Брак такого духу, вважає П. Фрейре, породжує нерозуміння людьми суперечностей ринку, суперечностей між усталеним способом життя і тим, що презентує майбутнє, конфронтації ринкових і соціальних вартостей в умовах лібералізації. Та найбільшою трагедією сучасної людини, переконаний мислитель, є панування над нею соціальних міфів і маніпулювання нею. Різноманітні маніпулятивні практики позбавляють людину можливості вибору, а відтак вона не бере участі у прийнятті соціальних рішень [7, с. 22].

Нестабільність – найхарактерніша риса сучасного соціально-економічного, політичного й культурного життя в Україні. Нестабільність посилює глобальна економічно-фінансова криза, яка засвідчила, що суспільство загального добробуту, для якого атрактором суспільного поступу є необмежене споживання ресурсів, містить у собі загрозу самознищення. Для України в умовах лібералізації економіки та її глобалізації найперспективнішими є інвестиції в освіту, в інтелектуальний

потенціал країни. Його визначає високий рівень освіченості громадян (в Україні – 98%) та їхня фахова компетентність. Такий шлях виходу із кризи підтверджує досвід багатьох високорозвинених країн.

На необхідності розвитку людського капіталу наголошує Я. Пелікан: “Найціннішим з-поміж усіх природних ресурсів, особливо тоді, коли всі природні ресурси під загрозою, є критичний розум; а найважливішим з усіх продуктів національного виробництва, особливо тоді, коли будь-яке виробництво під питанням, є вишколений розум. Це є, зрештою, і ресурс, від наявності якого залежить розвиток і збереження інших ресурсів. Це також та можливість, що забезпечує інтелектуальний і соціальний контекст для інших можливостей. Ось чому це є “підставою надії на майбутнє” у найповнішому значенні” [6, с. 255–256]. Саме тому вища освіта зосереджується передовсім на формуванні **критичного мислення**. Разом із фаховою і соціальною компетентністю критичне мислення забезпечує конкурентноздатність і мобільність освіченої людини на ринку праці, її готовність жити і працювати в умовах неперервних змін.

Водночас критичне мислення орієнтує на зростання особи, її свободи та відповідальності. Тому дух критицизму стає модусом постнекласичної парадигми освіти. Він вимагає, з одного боку, перебудови в саморефлексивному дусі всіх академічних дисциплін в коледжах та університетах. А з іншого, – студенти мають опанувати навички критичного ставлення до засновків і способів власних дій. Засвоєнню навичок критичного мислення сприяє, з одного боку, вивчення теоретичних дисциплін, а з іншого, – практичне використання набутого знання в соціальній сфері. Тут найбільшу значущість має вивчення філософії, яка за своєю суттю критична і спрямована на формування інтелектуальної самостійності та відповідальності особи. Діалогічність філософського знання, що починається від античності, демонструє майстерність ведення діалогу, вміння обґрунтовувати судження та логічно доводити не лише їхню істинність, а й значущість для людини.

Сьогодні університетська освіта як високотехнологічних суспільств, так і України зорієнтована на інтелектуальний розвиток особи, опанування науковими знаннями задля втілення їх у формах техніко-технологічної практики. Професійна компетентність, безперечно, потрібна, зауважує Я. Пелікан: “Кожен фахівець повинен мати завзяття до свого фаху, і без цього завзяття він не зможе виконувати свої обов’язки щодо нього” [6, с. 173]. Водночас він поділяє думку Дж. Ньюмена про те, що будь-який фах містить у собі небезпеку. Справді, фахові чи наукові знання не є самодостатньою метою університетської освіти. В університеті фахівець має набути широту думки, свободу та самовладання, що пов’язане передовсім із вивченням філософії та гуманітарних дисциплін

Філософію не дарма вважають душею культури. Їхня спільна мета – формування цілісної особи. Якщо, зазначає М. Каган, культура в ХХІ ст. хоче зберегти таке своє велике завоювання, як особистість, то система освіти має бути переорієнтована на нелінійний синергетичний процес вільного вибору особою певних ідеалів, смисложиттєвих настанов, які відповідають потребам людства у цій критичній фазі розвитку. Такий вибір здійснюють на основі міжсуб’єктного діалогу, а не монологічної проповіді [2, с. 224–225].

Без діалогу немає спілкування, а без спілкування не може бути справжньої освіти. Лише діалог, що вимагає критичного мислення, здатен також і генерувати

критичне мислення. Справжній діалог, переконаний П. Фрейре, неможливий без критичного мислення – мислення, що обстоює нерозривну солідарність між світом і людьми й не визнає дихотомій між ними; мислення, що розглядає реальність як процес, як трансформацію, а не як статичну сутність; мислення, що не відділяє себе від дії, а постійно перебуває в тимчасовості без страху перед пов'язаними з цим ризиками. Критичне мислення контрастує з наївним мисленням. Для людини з наївним мисленням важливим є пристосування до наявної реальності. Для критичного мислення важливе значення має неперервна трансформація реальності в ім'я неперервної **гуманізації людей** [8, с. 74].

Гуманістична трансформація реальності можлива лише на основі соціальних вартостей. Їхнє формування забезпечує гуманітарне виховання, яке визначає сенс суспільного життя, надає значущості всій нашій життєдіяльності в умовах безпрецедентних соціально-глобалізаційних змін. Інформаційно-технологічна революція докорінно змінила ритм і темп як індивідуального, так і суспільного життя. “Ми живемо у грандіозний період історичних перетворень, – зазначає британський соціолог Е. Гіденс. – Понад те, зміни, які на нас впливають, не обмежуються якимось одним регіоном земної кулі, а розпросторюються майже усюдибіч” [1, с. 7]. Тому суттєве вміння особи в інформаційному суспільстві – це здатність давати раду зі змінами. Безперечно, впоратись зі змінами, опанувати їх може лише соціалізований індивід, який набув необхідного гуманітарного знання й досвіду шляхом освіти. Звичайно, коли перед людиною постають різноманітні проблеми, труднощі чи перешкоди, вона прагне самоорганізувати себе, шукає й віднаходить найкращі рішення. Вона критично ставиться до світу й себе, з'ясовує об'єктивні умови власних рішень і дій, рефлектує минулий досвід, пізнає наявний стан справ, щоб успішно втручатись і змінювати реальність. У такий спосіб індивід не лише реагує на виклики сьогодення, а самоздійснює, інтегрує себе в реальність.

Зростання ролі особи, її критично-творчого потенціалу підтверджує значущість гуманітарного капіталу суспільства, який характеризує ступінь духовного, морального, психічного і фізичного здоров'я нації. Високорозвинені країни розглядають гуманітарний капітал як запоруку успішності культурно-цивілізаційного поступу, а **принцип гуманітаризації** університетської освіти як пріоритетний у XXI ст. Він орієнтує освічену людину на те, щоб уміти “вчитися жити по-людськи в епоху високих технологій” [5, с. 41], застосовувати технології так, щоб плідно користуватися їхніми здобутками.

Понад те, що високорозвинені країни свідомо інвестують у нарощування гуманітарного потенціалу, водночас вони переживають девальвацію суспільних вартостей, які переважали в індустріальному суспільстві. Інформаційне суспільство, незважаючи на його переваги в економічній і технологічній сферах, стикається з руйнацією соціально-моральних стосунків. Зруйнувавши попередні соціальні норми, високотехнологічне суспільство запроваджує нові параметри порядку. Проте в інформаційному суспільстві, переконаний Ф. Фукуяма, ні уряди, ні корпорації не можуть покладатися винятково на формальні, бюрократичні правила для організації людей, над якими вони мають владу. Замість цього вони будуть вимушені децентралізувати владу, передати повноваження і покладатися на здатність людей до самоорганізації. Отже, відновлення соціального порядку, на думку вченого, відбувається “не внаслідок спущених зверху розпоряджень ієрархічної влади,

політичної чи релігійної, а внаслідок самоорганізації децентралізованих індивідів” [9, с. 13]. Попередньою умовою такої самоорганізації є засвоєні правила і норми поведінки, які репрезентує постнекласична система університетської освіти.

Вища освіта, стверджує він, виконує корисну роботу із відтворення соціального капіталу. Професійна освіта часто слугує важливим джерелом норм і соціальної поєднаності. Освітні спільноти не лише продукують і передають наукові знання і досвід, а й витворюють і впроваджують певні норми соціальної самоорганізації.

Гуманітаризація вищої освіти спрямована на самоорганізацію розвитку особи, що володіє найновішими технологіями і зберігає вірність національним традиціям. Без такої взаємопов’язаності цивілізаційних і культурних здобутків, університетська освіта не матиме майбутнього. На думку Я. Пелікана, “університет, який ...через велику готовність “розвиватись” і “дивитися вперед” нехтував би своїм покликанням зберігати “істини всесвітньої мудрості” й бути сховищем традиції, втратив би разом із минулим і теперішнє, і майбутнє” [6, с. 191].

Університетська освіта XXI ст. ґрунтуватиметься на спадщині, яку репрезентують інтелектуальні та моральні чесноти. Як зазначає вчений, у внутрішньому житті сучасних університетів існує більше згоди щодо “інтелектуальних чеснот”, аніж можна було б очікувати [6, с. 66]. Встановлюючи значення деяких із цих чеснот, університетська спільнота формує нові параметри самоорганізації, що забезпечують порядок і досягнення консенсусу. Параметрами порядку на рівні особи є свобода й відповідальність, самоорганізуюча критичність і креативність. Вони, на думку Г. Гакена, є ступенями свободи особи та її успішного самоздійснення [10, с. 120].

Водночас у західному суспільстві, зауважує Я. Пелікан, можна помітити зниження стандартів особистої чесності та непідкупності. Академічні шахрайства руйнують чи можуть зруйнувати підвалини університету. Тому академічна спільнота має завжди і скрізь простежувати ці процеси. Без обстоювання наукової сумлінності університет не лише шкодить собі, а й руйнується, втрачає моральні ресурси для збереження рівноваги вільного дослідження й інтелектуальної чесності [6, с. 97]. Параметри порядку визначають моральні й інтелектуальні імперативи, які лежать у підґрунті університетської спільноти. До параметрів порядку можна зарахувати особисту відповідальність людей за свої вчинки, зокрема вчинки інтелектуальні та пов’язані з навчанням. Відмова вимагати відповідальності не є свідченням співчуття та любові, а, навпаки, є зрадою університету та його членів (включно з тими, хто заслуговує на погані оцінки чи зміщення з академічної посади), переконаний Я. Пелікан [6, с. 105].

Отже, перспективи університетської освіти в Україні в XXI ст. пов’язані з утвердженням постнекласичної парадигми освіти та її пріоритетними принципами: самоорганізуючої критичності, інноваційної креативності та гуманітаризації. Наразі університетська освіта перебуває в біфуркаційному стані реформування. Його трансформаційна хаосомність містить творчий потенціал, в якому народжується інноваційна модель університетської освіти XXI ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гіденс Е.* Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя. К.: Альтерпрес, 2004.
2. *Каган М.* Формирование личности как синергетический процесс // В кн.: Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности. М.: Прогресс-Традиция, 2003. С. 341–357.
3. *Кайку М.* Візії: як наука змінить ХХІ сторіччя. Львів: Літопис, 2004.
4. *Лінман М.* Критичне мислення: чим воно може бути? // Постметодика, 2005. № 2. (60). С. 33–41.
5. *Нейсбит Дж.* Высокая технология, глубокая гуманность: Технологии и наши поиски смысла. М.: Транзиткнига, 2005.
6. *Пелікан Я.* Ідея університету. К.: Дух і літера, 2008.
7. *Фрейре П.* Формування критичної свідомості. К.: Юніверс, 2003.
8. *Фрейре П.* Педагогіка пригноблених. К.: Юніверс, 2003.
9. *Фукуяма Ф.* Великий крах. Людська природа і відновлення соціального порядку. Львів: Кальварія, 2005.
10. *Хакен Г.* Синергетика как мост между естественными и социальными науками // В кн.: Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности. М.: Прогресс-Традиция, 2003. С. 106–122.

**THE UNIVERSITY EDUCATION IN THE XXIst CENTURY:
PHILOSOPHICAL-SYNERGETIC ASPECT**

Liudmyla Ryzhak

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, Lviv, 79000, Ukraine,
e-mail: l_ryzhak@franko.lviv.ua*

The state and prospects of development of University education is explored in Ukraine in the conditions of globalization and eurointegration. In the context of synergetic methodology becoming of post-nonclassical model of education and principles of its functioning is analysed. It is found out, that self-organizing criticism of person which provides its successful integration to the requirements of informative society is measuring of modern education. The lines of innovative education are exposed, her critical creativity as a basis of self-development of a person. The post-nonclassical model of education, orienting a person on social costs, serves to its critical-creative self-organization and self-realization in a dynamically variable world.

Keywords: innovative education, critical thought, creative thought, self-organizational criticism, synergetic reflexion.

**УНИВЕРСИТЕТСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В XXI ВЕКЕ:
ФИЛОСОФСКО-СИНЕРГЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

Людмила Рижак

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000, Украина,
e-mail: l_ryzhak@franko.lviv.ua*

Исследовано состояние и перспективы развития высшего образования в Украине в условиях глобализации и евроинтеграции. В контексте синергетической методологии проанализировано становление постнеклассической модели образования и принципы ее функционирования. Показано, что современное образование характеризует самоорганизованная критичность личности, которая обеспечивает ее успешную интеграцию к требованиям информационного общества. Раскрыты свойства инновационного образования, его критическую креативность как основание саморазвития личности. Постнеклассическая модель образования, ориентируя личность на общественные ценности, служит ее критически-творческой самоорганизации и самореализации в динамично изменяемом мире.

Ключевые слова: инновационное образование, критическое мышление, креативное мышление, самоорганизованная критичность, синергетическая рефлексия.

Стаття надійшла до редколегії 17.12.2008

Прийнята до друку 11.03.2009